

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

2022

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 11.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.

5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

9. Nako ye e ukangwago:

KAROLO YA A: Metsotso ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye 20

KAROLO YA C: Metsotso ye 50

10. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

- 1.1 Badišiša tekatlhaloganyo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

SETŠWELETŠWA SA A**BOHLOKWA BJA THUTO**

1	Setšo se re popotela ye e sa kwego, e wetše leretheng la mohwelere. Lethabo o be a thabile kudu ge a bona kwalakwatšo yeo e tšweletšego kuranteng ya Seipone ya go tsebiša dikgoba tša mošomo wa go ba sebakadi <i>ditshwantšhetšong</i> tša thelebišene. O ile a dira lešata la go feta tekano mo a ilego a ba a makatšša le mokgekolo mmagwe yo a bego a le ka moraleng a lokiša dijo tša mosegare. Ke re lekgarebe le le be le šetše le ipona le le sebakadi sa maemo a godimo sa thelebišene. Lethabo o be a šetše a ipona a bapala go <i>Skeem Saam, Gomora, Scandal</i> , le tše dingwe.	5
2	Ge mmagwe a fihla phapošing yeo morwedi wa gagwe a bego a le go yona, a makatšwa ke go bona morwedi a eme pele ga seipone a itshwere matheka. Ke re gape o be a itebelela ka pele, ka morago le ka mahlakoreng ka lethabo, a emaema a eya kua le kua e le ge a laetša ge a šetše a tlo tšea karolo go ye nngwe ya ditiragatšo tša thelebišeneng. O be a sa tshepe mahlo a gagwe ge a bona kwalakwatšo yeo. Gape ke kgale a duma go ipona e le sebakadi thelebišeneng. Go kwalakwatšo yeo go be go nyakega batho ba bahlano. Se se be se mo fa mafolofolo. Yena ge a be a itebelela, o be a feditše le pelo gore mo ke tsene.	10 15
3	'Molato ke eng ngwanaka?' Gwa botšiša mmagwe ka makalo ge a fihla phapošing ya Lethabo. 'Ke tlo ba sebakadi sa thelebišene mma. Bona mo kwalakwatšong ye ya lehono go tšweleditšwe seo ke bego ke se duma mma. Jo nna! ke thabile kudu. Gape e tšwa dikantorongkgolo tša <i>SABC</i> '. Mmago Lethabo o ile a tšea kuranta yeo ka pejana gomme a e lebelela. Gateenyana Lethabo a makatšwa ke go bona manyami sefahlegong sa motswadi wa gagwe. 'Molato ke eng mma? Le bona e ke nka se se hwetše sekgoba se?' 'Ga se seo ngwanaka, bothata ke gore ba re ba nyaka le lengwalo la marematlou leo wena o se nago le lona,' gwa realo mokgekolo. Ka manyami Lethabo o ile a tšea kuranta matsogong a mmagwe ka bjako a e bala gape, a e fošetša kua kgole, a lla sello sa masetlapelo. Motswadi a mo lesa gore a lle a kgebiše pelo.	20 25 30
4	Ka morago ga lebakanyana, mokgekolo o ile a mmea fase, a mo laela gore a phumule meokgo yeo ya gagwe ka pela. Mokgekolo o ile a re go yena: 'ngwanamaganagobotšwa o wetše dikomeng tša batho, a re dikoma ke tšabo.' A tšwela pele a bile a mo tomoletše mahlo a re: 'Ngwanaka motho ke go ba le pelo gore mafelelong o tle o thobe kgobe ka mootlwa.' Lethabo ka bonakwana a gopola ka mo bommagwe ba bego ba mo gapeletša go boela sekolong ka gona.	35

5	Lethabo o ile a re go palelwa ke mphato wa marematlou, a bolela ka matepe gore marematlou ga se bofelo bja lefase yena o nyaka go ba sebakadi sa <i>difilimi</i> tša thelebišene. O ile a gatelela gore marematlou ga se selo seo se ka mo paledišago go phethagatša toro ya gagwe. Bjale šo o a lla, di mo tlabile. O palelwa ke go fihlelela toro yeo ya gagwe ka lebaka la go hloka lengwalo la marematlou.	40
6	Ka morago ga go mo hlabela dika tšeo, bommagwe ka lebaka la lerato la botswadi ba ile ba mo eletša gape gore nako e sa le gona, a ka boela sekolong go tšwetša dithuto tša gagwe pele . Mmagwe o ile a tšwela pele ka go mo hlohleletša ka go mo fa mohlala ka sebakadi sa Muvhango e lego Regina Nesengani yo a tsebegago ka la Masindi. Yena o hweditše lengwalo la gagwe la bongaka mabapi le Kgahlano ya Tlhorišo ya Basadi le Bana a na le mengwaga ye 65. Se ke seo se ilego sa hlohleletša Lethabo gore a boele sekolong go feleletša mphato wa marematlou.	45 50
7	Ngwaga o rile ge o šimologa, Lethabo ya ba wa mathomo wa go ingwadiša sekolong sa gabo.	

[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Tsopola seema seo se tšwelelago mo temaneng ya 1. (1)
- 1.1.2 Efa leina la kuranta yeo Lethabo a bonego papatšo ya mošomo go yona. (1)
- 1.1.3 Ngwala ditshwantšhetšo TŠE PEDI tšeo Lethabo a bego a na le tumo ya go di bapalela. (2)
- 1.1.4 Akaretša temana ya 2 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.5 Ngwala akhronimi ye SABC ka botlalo. (1)
- 1.1.6 Tšweletša lebaka leo le paledišitšego Lethabo go dira dikgopelo tša go ba sebakadi sa thelebišene. (1)
- 1.1.7 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša seemo seo Lethabo a ilego a ba go sona ka morago ga go bala kuranta lekga la bobedi. (2)
- 1.1.8 Ke moya ofe wo o fokago mafelelong a TEMANA YA 3? (1)
- 1.1.9 Tšweletša dika TŠE PEDI TEMANENG YA 4 gomme ofe tlhalošo ya tšona go ya le ka mokgwa wo di šomišitšwego ka gona setšweletšweng se. (4)
- 1.1.10 Bapetša diteng tša TEMANA YA 5 le diteng tša TEMANA YA 6. (2)
- 1.1.11 Ka dintlha TŠE PEDI laetša ditlamorago tšeo di ka tšwelelago ka morago ga gore Lethabo a lemoge gore a ka se kgone go dira dikgopelo. (2)

- 1.1.12 Akanya thuto yeo e tšweletšwago ke lefoko leo le kotofaditšwego. (1)
- 1.1.13 Ke maikutlo afe ao a go aparelago ka morago ga go bala ka sebakadi se sa Muvhango e lego Masindi. (2)
- 1.1.14 Go ya ka wena ke eng seo se dirago gore bana ba bantši ba se theeletše dikeletšo tša batswadi ba bona. Tšweletša mabaka A MABEDI. (2)

1.2 Lebeledišiša seswantšho se sa tekatlhaloganyo gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B

[E emantšwe go tšwa go inthanete]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba.
Seswantšho se se laetša phaphoši ye e le ya:
A Go itšhidulla
B Go robala
C Go ruta khomphutha
D Go dula (1)
- 1.2.2 Efa selo se tee se se laetšago gore modudi yo ke lešaedi. (1)
- 1.2.3 Seswantšho se se laetša phaphoši ye e le ya moithuti. Efa dilo TŠE PEDI go thekga nnete ye. (2)
- 1.2.4 Ke maikutlo afe ao a go aparelago ge o lebeletše phaphoši ye? Fahlela. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Akaretša temana ye o laetše ka fao mmušo o lekilego go tšhireletša maAfrika Borwa kgahlanong le leuba la Covid-19.

ELA HLOKO

1. Kakaretšo e ngwalwe ka mokgwa wa dintlha tše 7.
2. Kakaretšo e be mantšu a magareng ga 60 le 70.
3. Šomiša mantšu A GAGO.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**LEUBA LA COVID-19**

Seswana se re ngwaga wo o sa nthatego selaganya. Naga ya Afrika Borwa go swana le lefase ka bophara e ile ya welwa ke mathata a bolwetši bja Covid-19 ka ngwaga wa 2020. Bolwetši bjo bo bitšwa bjalo ka ge bo phulegile ka ngwaga wa 2019 kua Wuhan nageng ya China, gomme bja keka le dinaga tša lefase ka bophara go fihla ka mono go la Afrika Borwa.

Batho bao ba bego ba le dinageng dišele gotee le maAfrika Borwa ba ile ba gomišwa ka lebaka la ge seemo sa bophelo se be se befile kudu. Mebušo ya lefase ka fase ga WHO (World Health Organisation) e ile ya tšea sephetho sa gore batho bao ba swerwego ke bolwetši bjo ba ipeele thoko matšatši a lesomenne. Batho ba ile ba eletšwa gore ba nwe le go orela mešunkwane le mere ka go fapana go okobatša seemo sa bophelo. Go feta fao mmušo o beakantše gore go be le kgapeletšo ya go hlapa diatla kgafetšakgafetša, go šielana sekgoba ka dimetara tše 1.5 le go apara diširanko le molomo.

Mellwane ya naga e ile ya tswalelwa le mesepelo ya batho ya iletšwa. Covid-19 e amile phuhlamo ya ekonomi ya lefase gotee le go wa ga ditirelo tše bohlokwa. Ao ke mahloko ao a wetšego dinaga di swana le Afrika Borwa gobane lešaba la Thulare le lahlegetšwe ke mešomo.

Le ge go le bjalo kalafo ya nnete ya tšhitadingaka ye, ga se ešo e hwetšwe. Ka keletšo ya WHO le boramahlale go tililwe ka leano la go okobatša bogale bja bolwetši bjo ka go hlabela batho moento.

[Boitlhamelo bjo bo amantšwego]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 3: PAPATŠO**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

[E amantšwe go tšwa go inthanete]

3.1 Kgetha karabo ya maleba.

Ke eng se se bapatšwago papatšong ye?

- A Sebaledi
- B Selefoune
- C Segatišamantšu
- D Sebonatšaditlhaka

(1)

3.2 Na mohola wa tlhakagolo mo papatšong ke eng?

(1)

3.3 Sebapatšwa se se lebišitšwe go bomang?

(1)

3.4 Ke lediri la mohuta mang le le tšwelelago lefokong la 1 mo papatšong ye? Fahlela.

(2)

3.5 Bontšha medirišopolelo ye MEBEDI ye e tšweletšego papatšong ye.

(2)

3.6 Lešalašupi le, **mo**, lefokong la pele ke kgato ya pele. Lefe ka kgato ya bobedi, o be o le diriše lefokong.

(2)

3.7 Na ke ntlha goba kakanyo gore ge o šomiša mohuta wo wa sebapatšwa o tlo tšwelela? Fahlela.

(1)

[10]

POTŠIŠO YA 4: KHATHUNI

Lebeledišiša khathuni ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA E

FREIMI YA 1

FREIMI YA 2

[E amantšwe go tšwa go inthanete]

4.1 Kgetha karabo ya maleba.

Dikhathuni tše di mabapi le:

- A Boreki
- B Bohumi
- C Bogaswi
- D Bohodu

(1)

- 4.2 Na phapano gare ga dipudula freiming ya 2 ke eng. (2)
- 4.3 Ngwala leina la sedirišwa se tee sa mohlagase freiming ya 1. (1)
- 4.4 Go tšwa freiming ya 1 puduleng ya 1 tsopola lentšu leo le laetšago:
- (a) Tlhompho (1)
- (b) Lebopi la kgopelo (1)
- 4.5 Go tšwa freiming ya 2 tšweletša lefoko leo le laetšago kgethologanyo. (1)
- 4.6 Polelo ya Nape e tšweletša kgegeo. Fahlela. (1)
- 4.7 Bjalo ka maloko a setšhaba na ke eng seo re ka se dirago re lebeletše bohodu, ka ntle ga go swariša mahodu goba go itšeela molao diatleng. (1)
- 4.8 Tšweletša polelo ya puduleng ya 1 freiming ya 1 ka lefokotharedi. (1)

[10]

POTŠIŠO YA 5: SENGWALO

- 5.1 Bala sengwalo se sa ka tlase ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA F

E be e le Mokibelo motsaneng wa Kehlahlile ge ke bona tiragalo yeo nka se tsogego ke e lebetše. Ke be ke etšwa sekolong ge ke ekwa sello sa go hlomola pelo go tšwa ka lapeng lešo. Go be go kwagala lentšu la mosadi a re: 'Thušang! Motho o a mpolaya.' Ge ke tsena ka gae ke ile ka hwetša mma a rapaletše fase a le ka gare ga bodiba bja madi gomme tate a mo rothotha ka molamo o ka re o bolaya noga.	5
Ke ile ka fofela tate bjalo ka tau e fofela nare. Go bona tiragalo ya mohuta wo, go ile gwa dira gore ke lebale gore monnanyana yo ke tate. Ke ile ka mo swara mogolo ka diatla tše pedi. Yena o ile a ferola mahlo ka ba ka nagana go re o neela moya.	10
Ke ile ka kgopela thušo go moagišane gore a tle a iše mma sepetlele ka sefatanaga. Sefatanaga seo se be se fofa bjalo ka peolwane. Ge re fihla sepetlele, ra hwetša batho ba tletše. Bona ba be ba emetše go bona ngaka le semeetseng. Ke ile ka bega tiragalo ye seteišeneng sa maphodisa gomme tate o ile a swarwa.	15

[Boithlamelo]

- 5.1.1 Efa mahlathi a a latelago go tšwa lefokong la mathomo.
- (a) Lehlathi la nako. (1)
- (b) Lehlathi la lefelo. (1)
- 5.1.2 Go tšwa TEMANENG YA 1 tsopola lelatodi la monna. (1)
- 5.1.3 Hwetša sekapolelo TEMANENG YA 2 o be o laetše mohuta wa sona. (2)
- 5.1.4 Ngwala lentšu leo le tšweletšago nyenyefatšo TEMANENG YA 2. (1)
- 5.1.5 Laetša leinahlangwa leo le šomišitšwego TEMANENG YA 3. (1)
- 5.1.6 Bontšha leadingwa leo le šomišitšwego TEMANENG YA 3 o be o bolele gore ke ka lebaka la eng e le leadingwa. (2)
- 5.1.7 Ngwala lefoko le le latelago ka kganetšo:
Bona ba be ba emetše go bona ngaka. (1)
- 5.1.8 Itlhamele mafoko a gago a mabedi ka lentšu le le kotofaditšwego go laetša gore le na le ditlhalošo tša go fapana. (2)
- 5.1.9 TEMANENG YA 3 go šomišitšwe lešala. Le ngwale o be o laetše gore ke la mohuta mang. (2)

- 5.2 Lebelela seswantšho sa sengwalo se, le mantšu a sona, gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

[E amantšwe go tšwa go inthanete]

- 5.2.1 Efa bontši bja lentšu le: 'tšhwaana'. (1)
- 5.2.2 Kgetha karabo ya maleba.
Leina le 'Mologadi' puduleng ya 1 le wela go mohuta ofe wa leina?
A Leinakgoboko
B Leinaina
C Leinagokwa
D Leinagohle (1)
- 5.2.3 Tšweletša lekopanyi leo le šomišitšwego puduleng ya 1. (1)
- 5.2.4 Moselana wa **ile**, lentšung le 'lokologile', o laetša eng? (1)
- 5.2.5 Phošolla lefoko le le latelago: Ke ka se sa phela ka letšogo. (2)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80

